IJTIMOIY ISHNING FALSAFIY ASOSLARI: INSON QADRI VA IJTIMOIY ADOLAT TAMOYILLARI

Daminova Muxlisabonu Askarovna
Qashqadaryo viloyati Qarshi shahri
Qarshi Davlat universiteti Falsafa va sotsiologiya kafedrasi o'qituvchisi

Annotatsiya: Ushbu maqolada ijtimoiy ishning falsafiy asoslari, xususan inson qadri va ijtimoiy adolat tamoyillari tahlil qilinadi. Muallif ijtimoiy ishning nazariy ildizlari qadimgi falsafiy ta'limotlarga borib taqalishini, inson qadri g'oyasi Sharq va G'arb mutafakkirlari asarlarida qanday ifodalanganligini ko'rsatadi. Maqolada ijtimoiy adolat tamoyilining mazmuni, uning ijtimoiy ish amaliyotidagi ahamiyati, inson huquqlari va tenglik g'oyalari bilan bog'liqligi yoritilgan. Shuningdek, ijtimoiy ishning asosiy qadriyatlari – har bir insonning qadr-qimmati, o'z taqdirini o'zi belgilash huquqi, ijtimoiy mas'uliyat va hamjihatlik kabi tamoyillar muhokama qilinadi. O'zbekiston sharoitida ijtimoiy ishning falsafiy asoslari milliy qadriyatlar va umuminsoniy tamoyillar uyg'unligida shakllanayotgani ko'rsatilgan. Muallif ijtimoiy ish amaliyotida falsafiy tamoyillarni chuqurroq qo'llash bo'yicha amaliy takliflar beradi.

Kalit so'zlar: ijtimoiy ish, falsafiy asoslar, inson qadri, ijtimoiy adolat, inson huquqlari, qadriyatlar, tenglik, hamjihatlik, O'zbekiston.

Kirish. Ijtimoiy ish kasbiy faoliyat sifatida nafaqat amaliy ko'nikmalar va metodlarga, balki chuqur falsafiy asoslarga tayanadi. [1] Ijtimoiy ish mutaxassisi o'z faoliyatida insonning qadr-qimmatini, uning huquqlarini va ijtimoiy adolatni himoya qilishga intiladi. Bu intilishlar esa falsafiy qarashlar, qadriyatlar va tamoyillar tizimidan kelib chiqadi. Ijtimoiy ishning falsafiy asoslarini tushunmasdan turib, bu kasbning mohiyatini anglash, uning maqsadlarini to'g'ri belgilash va amaliyotda samarali faoliyat yuritish mumkin emas.

Mavzuning dolzarbligi shundaki, bugungi kunda ijtimoiy ish sohasi jadal rivojlanmoqda, ammo uning falsafiy asoslari yetarli darajada o'rganilmagan. [2] Ko'plab amaliyotchilar ijtimoiy ishni faqat texnik yordam ko'rsatish yoki muammolarni hal qilish vositasi sifatida qaraydi, uning chuqur falsafiy mohiyatini e'tibordan chetda qoldiradi. Aslida esa ijtimoiy ish inson qadri, ijtimoiy adolat, tenglik va hamjihatlik kabi fundamental tamoyillarga asoslanadi. Bu tamoyillarni anglash ijtimoiy ish mutaxassisining kasbiy etikasi, qarorlari va munosabatini belgilaydi.

Mazkur tadqiqotning maqsadi ijtimoiy ishning falsafiy asoslarini, xususan inson qadri va ijtimoiy adolat tamoyillarini tizimli o'rganish va ularning amaliyotdagi ahamiyatini ko'rsatishdan iborat. Tadqiqot vazifalari qatoriga ijtimoiy ish falsafasining nazariy ildizlarini aniqlash; inson qadri g'oyasining falsafiy mazmunini ochib berish; ijtimoiy adolat tamoyilining mohiyatini tahlil qilish; ijtimoiy ishning asosiy qadriyatlarini belgilash; O'zbekiston sharoitida bu tamoyillarning qanday namoyon bo'lishini ko'rsatish; amaliy takliflar ishlab chiqish kiradi. [3]

Tadqiqot ob'ekti ijtimoiy ishning falsafiy asoslari, predmeti esa inson qadri va ijtimoiy adolat tamoyillaridir. Maqolada falsafiy tahlil, qiyosiy o'rganish, tarixiy yondashuv va ilmiy adabiyotlarni tahlil qilish usullaridan foydalanilgan.

Asosiy qism. Ijtimoiy ishning falsafiy asoslari uzoq tarixga ega. Inson qadri va ijtimoiy adolat g'oyalari qadimgi falsafiy ta'limotlarda ham uchraydi. [4] Sharq falsafasida bu g'oyalar Konfutsiy, Lao-

© Ushbu material Creative Commons Attribution 4.0 International (CC BY 4.0) litsenziyasi asosida tarqatiladi.

tszi, Forobiy, Ibn Sino, Alisher Navoiy asarlarida o‘z ifodasini topgan. Forobiy o‘zining "Fozil odamlar shahri" asarida adolatli jamiyat qurish g‘oyasini ilgari surgan bo‘lsa, Navoiy o‘z asarlarida inson qadrini ulug‘lash, adolat va rahm-shafqat tamoyillarini targ‘ib qilgan. G‘arb falsafasida esa Sokrat, Aflotun, Arastu, Kant, Gegel kabi mutafakkirlar inson qadri va adolat masalalarini chuqur o‘rganganlar.

Inson qadri g‘oyasi ijtimoiy ishning markaziy tamoyilidir. [5] Bu tamoyil har bir insonning tug‘ilishidan qat’i nazar, teng qadr-qimmatga ega ekanligini e’tirof etadi. Inson qadri tamoyili quyidagi jihatlarni o‘z ichiga oladi: har bir insonning hayoti va sog‘lig‘i oliy qadriyat hisoblanadi; har bir inson o‘z fikrini erkin bildirish va o‘z taqdirini o‘zi belgilash huquqiga ega; har bir inson jamiyatning teng huquqli a’zosi sifatida hurmatga loyiqdir; hech kim dini, irqi, jinsi, ijtimoiy mavqei yoki boshqa xususiyatlari asosida kamsitilishi mumkin emas.

Ijtimoiy ish amaliyotida inson qadri tamoyili quyidagicha namoyon bo‘ladi: mutaxassis mijozga hurmat bilan munosabatda bo‘ladi, uning fikrini tinglaydi, qarorlar qabul qilishda uning ishtirokini ta’minlaydi, uning sha’ni va obro‘sini himoya qiladi. [6] Mutaxassis mijozni "muammo" yoki "holat" sifatida emas, balki o‘z hayotining egasi bo‘lgan shaxs sifatida qaraydi.

Ijtimoiy adolat tamoyili ham ijtimoiy ishning fundamental asosidir. [7] Ijtimoiy adolat deganda jamiyatda resurslar, imkoniyatlar va huquqlarning adolatli taqsimlanishi tushuniladi. Bu tamoyil tenglik g‘oyasidan farqli o‘laroq, har bir insonga uning ehtiyojlariga mos ravishda yordam ko‘rsatishni nazarda tutadi. Ya’ni, barcha odamlar bir xil yordam olishi emas, balki har bir kishi o‘z ehtiyojiga qarab yordam olishi lozim.

Ijtimoiy adolat tamoyili bir necha jihatlarni o‘z ichiga oladi: taqsimot adolati – resurslarning adolatli taqsimlanishi; imkoniyat adolati – har bir insonning o‘z salohiyatini ro‘yobga chiqarish imkoniyati; huquqiy adolat – qonun oldida barchaning tengligi; munosabat adolati – har bir insonga hurmat va qadr bilan munosabatda bo‘lish. [8]

Ijtimoiy ish amaliyotida ijtimoiy adolat tamoyili quyidagicha namoyon bo‘ladi: mutaxassis kambag‘allik, kamsitish va tengsizlikka qarshi kurashadi; muhtojlarga yordam ko‘rsatadi; ijtimoiy siyosatni shakllantirishda ishtirok etadi; jamiyatda adolat va tenglikni targ‘ib qiladi.

Ijtimoiy ishning asosiy qadriyatlari qatoriga quyidagilar kiradi. Birinchidan, har bir insonning qadr-qimmati – bu eng asosiy qadriyat bo‘lib, u barcha boshqa tamoyillarning asosini tashkil qiladi. Ikkinchidan, o‘z taqdirini o‘zi belgilash huquqi – mijozning o‘z hayoti haqida qaror qabul qilish huquqi. Uchinchidan, ijtimoiy mas’uliyat – jamiyatning o‘z a’zolari oldidagi mas’uliyati. To‘rtinchidan, hamjihatlik – odamlarning bir-biriga yordam berishi va qo‘llab-quvvatlashi. Beshinchidan, ijtimoiy o‘zgarish – jamiyatdagi adolatsizlikni bartaraf etishga intilish.

O‘zbekiston sharoitida ijtimoiy ishning falsafiy asoslari milliy qadriyatlar va umuminsoniy tamoyillar uyg‘unligida shakllanmoqda. Milliy qadriyatlar qatoriga mehmondo‘stlik, qarindoshlik, mahalla jamoatchiligi, kattalarni hurmat qilish, kichiklarga g‘amxo‘rlik qilish kiradi. Bu qadriyatlar ijtimoiy ish amaliyotida muhim o‘rin tutadi. Masalan, mahalla instituti ijtimoiy yordam ko‘rsatishning an’anaviy shakli bo‘lib, u bugungi kunda ham o‘z ahamiyatini saqlab qolmoqda.

Shu bilan birga, O‘zbekistonda ijtimoiy ishning falsafiy asoslarini rivojlantirishda bir qator muammolar mavjud: falsafiy bilimlarning yetarli emasligi; qadriyatlar tizimining to‘liq shakllanmaganligi; mutaxassislarning kasbiy etika bo‘yicha tayyorgarligining zaifligi; jamiyatda ijtimoiy ish kasbiga nisbatan munosabatning hali to‘liq shakllanmaganligi.

Xulosa. Ijtimoiy ishning falsafiy asoslari inson qadri va ijtimoiy adolat tamoyillaridan iborat. Bu tamoyillar ijtimoiy ishning mohiyatini, maqsadlarini va amaliyotini belgilaydi. Inson qadri tamoyili har

© Ushbu material Creative Commons Attribution 4.0 International (CC BY 4.0) litsenziyasi asosida tarqatiladi.

bir insonning teng qadr-qimmatga ega ekanligini, ijtimoiy adolat tamoyili esa resurslar va imkoniyatlarning adolatli taqsimlanishini nazarda tutadi.

Ijtimoiy ishning asosiy qadriyatlari – inson qadr-qimmati, o‘z taqdirini o‘zi belgilash huquqi, ijtimoiy mas’uliyat, hamjihatlik va ijtimoiy o‘zgarishdir. Bu qadriyatlar ijtimoiy ish mutaxassisining kasbiy etikasi va amaliy faoliyatining asosini tashkil qiladi.

O‘zbekiston sharoitida ijtimoiy ishning falsafiy asoslari milliy qadriyatlar va umuminsoniy tamoyillar uyg‘unligida shakllanmoqda. Biroq bu sohada bir qator muammolar saqlanib qolmoqda.

Kelgusida ijtimoiy ishning falsafiy asoslarini rivojlantirish uchun quyidagilar zarur: falsafiy bilimlarni oshirish; qadriyatlar tizimini shakllantirish; mutaxassislarni kasbiy etika bo‘yicha tayyorlash; jamiyatda ijtimoiy ish kasbiga munosabatni o‘zgartirish; xalqaro tajribani o‘rganish va milliy sharoitga moslashtirish.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Jo‘rayev N.Q. Ijtimoiy ish falsafasi // Monografiya. – Toshkent: Fan va texnologiya, 2022. – B.85-102.
2. Xodjayev B.T. Ijtimoiy ish asoslari // O‘quv qo‘llanma. – Toshkent: Iqtisod-Moliya, 2023. – B.108-125.
3. Nazarov Sh.R. Falsafa va ijtimoiy adolat // Sotsiologik tadqiqotlar jurnali. – 2024. – №1. – B.41-52.
4. Karimov A.A. Inson qadri falsafasi // Ilmiy maqola. – Toshkent: O‘zMU nashriyoti, 2024. – B.35-46.
5. Muminov R.T. Ijtimoiy ish etikasi // Darslik. – Toshkent: Noshir, 2022. – B.88-98.
6. Saidov U.S. Ijtimoiy adolat tamoyillari // Monografiya. – Toshkent: Adolat, 2022. – B.98-112.
7. Tillyaev Sh.Q. Adolat va tenglik falsafasi // Axborot texnologiyalari va jamiyat. – 2023. – №3. – B.58-67.
8. Abdurahmonova D.K. Ijtimoiy ish qadriyatlari // Sotsiologik tadqiqotlar jurnali. – 2024. – №1. – B.52-60.

© Ushbu material Creative Commons Attribution 4.0 International (CC BY 4.0) litsenziyasi asosida tarqatiladi.